

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2023, s. 10: 615-630

ABD - Afrika İlişkileri: 2022 Liderler Zirvesi ve Gelecek Dönem
US - Africa Relations: 2022 Leaders' Summit and the Future Period

Süleyman DAL

Dr., Bağımsız Araştırmacı

Dr., Independent Researcher

slymndal@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6918-0706

DOI: 10.56720/mevzu.1324585

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 08 Temmuz / July 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Eylül / September 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: Dal, Süleyman. "ABD - Afrika İlişkileri: 2022 Liderler Zirvesi ve Gelecek Dönem". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (Eylül 2023): 615-630.
<https://doi.org/10.56720/mevzu.1324585>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Dünyanın en büyük nüfuslu kıtalarından biri olan Afrika'ya ilgi her geçen gün artmaktadır. Demografik yapıda gençlerin çoğunluğu oluşturması, yer altı ve üstü zenginliklerinin belirginliği, işlenmemiş tarım arazilerinin varlığı, bereketli topraklarıyla dikkatler Afrika'nın üzerindedir. Siyasi ve/veya ekonomik gerekçelerle bu bakir bölge diğer kıta ülkelerinin iştahını kabartmaktadır. Günümüz dünyasının süper güçleri olarak ABD, Rusya ve Çin de kurulacak bu yeni denklemde küresel aktörlük pozisyonlarını sağlamlaştırmak istemektedirler. Afrika'ya ilgisini son dönemde artıran ABD de yaptığı stratejik hamlelerle bu yarışta olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Bu çalışmada, küresel siyasette etkisi daha da bariz bir şekilde artacak ABD, Çin ve Rusya'nın Afrika üzerindeki rekabeti irdelenerek, bu ülkelerin Afrika ile ikili ilişkileri ele alınmaktadır. Çalışma, ABD'nin Afrika ile gerçekleştirdiği zirvelerin karşılıklı ekonomik ve/veya siyasi ilişkilere etkisinin olup-olmadığı sorusuna odaklanmaktadır. Betimsel analiz yöntemi kullanılan çalışmada yer yer sayısal verilerden istifade edilerek kıyaslamalar yapılmıştır. 2022 ABD-Afrika Liderler Zirvesi ile, kıtaya dönük salt yardım yaklaşımından ticaret ve yatırım anlayışına geçiş yaparak ABD, bölgede global bir oyuncu/aktör olduğunu göstermek istemektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Afrika, politika, zirve, strateji

Abstract

Interest in Africa, one of the world's most populated continents, is increasing day by day. Attention is on Africa with its demographic structure, the majority of the youth, the distinctiveness of its underground and aboveground riches, the existence of uncultivated agricultural lands, and its fertile lands. Due to political and/or economic reasons, this untouched region whets the appetite of other continental countries. As the superpowers of today's world, US, Russia and China also want to consolidate their position as a global actor in this new equation to be established. US, which has recently increased its interest in Africa, clearly shows that it is in this race with its strategic moves. In this study, the rivalry of the US, China and Russia, whose influence in global politics will increase, will be examined, and the bilateral relations of these countries with Africa will be discussed. The study focuses on the ques-

tion of whether the US summits with Africa have an impact on mutual economic and/or political relations. In the study, in which descriptive analysis method was used, comparisons were made by making use of numerical data from time to time. With the 2022 U.S.-Africa Leaders Summit, the US aims to demonstrate its role as a global player/actor in the region by transitioning from a purely aid-based approach to a focus on trade and investment.

Keywords: US, Africa, policy, summit, strategy

Giriş

Covid-19 pandemisi, ekonomik krizler, göçler ve mülteci sarmalı, terör saldırıları, küresel ısınma ve iklim değişikliği, siyasal istikrarsızlıklar, temel gıda ürünlerine ulaşmadaki sıkıntılar ülkelerin yönetimlerini farklı arayışlara mecbur bırakmaktadır. Diğer taraftan Rusya-Ukrayna savaşı, Avrupa'da aşırı sağın yükselişi, Doğu Akdeniz'de sürtüşmeler, Güney Amerika'da iktidar değişimleri de var olan düzeni bozmakta ve yeni bir denge mekanizmasının ortaya çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Bu tür kriz durumlarında enerji ve gıda temini, alternatif ticaret yollarının dolaşıma sokulması daha önemli hale gelmektedir. Global değişim ile dönüşen konjoktüre bağlı olarak seyreden ABD-Afrika ilişkileri; son yıllarda Rusya ve Çin'in Afrika kıtasındaki artan etkinliği, ABD'nin Afrika politikalarında yeni bir döneme geçiş yapmasına sebep olmaktadır. Küresel politikalar ile Afrika kıtasındaki değişimler, ABD-Afrika ilişkilerinde sürekli evrim geçiren bir süreç yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

ABD kamuoyunda, bilhassa Çin'in Afrika'daki artan altyapı projeleri ve yatırımları nedeniyle bu ülkenin kıtadaki varlık ve görünürlüğüünün artırılması hususundaki tartışmalar baş göstermektedir. Siyasi ve ekonomik çıkarlar, güvenlik zorlukları karşılıklı ikili ilişkilerin artmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer yandan küresel Covid pandemisi sürecinde ABD hükümeti kıtaya olan ilgisini bariz bir şekilde göstermiş, Afrika ülkelerine yardım maksadıyla test kitleri ve acil tıbbi malzemeler göndermiştir.

Tarihsel perspektiften bakılacak olursa, 17. yüzyıldan başlamak suretiyle 19. yüzyılın başları itibariyle ABD-Afrika ilişkileri köle ticareti yoluyla etkileşim halindedir. 20. yüzyılın ortalarında Afrika'da başlayan bağımsızlık hareketlerine ABD, sömürge karşıtı bir pozisyon olarak destek vermiştir. İkinci

Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ABD, model olarak Afrika'nın gözünde demokratik bir imaj olarak belirmiştir (Cohen, 2020, 1-4). Soğuk Savaş sonrasında potansiyel faydalar tam olarak hayata geçirilememişse de teknolojik gelişme, ticaret, iletişim ve kurumlar aracılığıyla ABD ile Afrika iş birliği düzeyleri artmıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren ABD, Afrika kıtasında hala yaygın bir sorun olarak HIV-AIDS ile sıtma gibi hastalıklara karşı müdahalesini artırmanın yanında aynı zamanda demokrasi yolunu seçen kıta ülkelerinin demokratik geçişlerini desteklemiştir (Magu, 2019, 3, 145).

Günümüzden yarına ABD, Afrika ile arasında güçlü bir ekonomik ortaklık kurmaya çalışacak (Benoit and Oyewole, 2022), Afrika Birliği ile kıtadaki çatışmaları ve barış süreçlerini ele almak için diplomatik bağlamda dirsek temasını artıracak, Covid'in üstesinden gelmek için bu kıta ülkelerine destek sağlayacaktır (Stith, 2021). Gelecek dönemde de; muhtemel global krizler, kıtadaki politik istikrarsızlıklar doğrudan ve/veya dolaylı olarak ABD'yi de olumsuz etkileyeceğinden, karşılıklı etkileşimin artması ve ABD'nin Afrika kıtasına yönelik yeni stratejiler belirlemesi gerekli görünmektedir.

1. Yeni(den) Bir Başlangıç Hamlesi: 2014 Zirvesi

50 Afrika ülkesinin katıldığı ABD-Afrika Liderler Zirvesinin ilki başkent Washington'da 2014'te 4-6 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşmiştir. ABD başkanı Barack Obama uhdesinde hayata geçen zirvenin ilk gününde sivil toplum forumu yapılmış, aynı gün; Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası, Barış ve Refah için Kadının Önemi, Afrika'nın Geleceği için Sağlığa Yatırım, Değişen İklim Çerçevesinde Dayanıklılık ve Gıda Güvenliği, Yaban Hayatı Ticaretiyle Mücadele başlıkları masaya yatırılmıştır (The White House, President Barack Obama arşivi).

ABD-Afrika İş Forumunun düzenlendiği ikinci gün konuları ise; Genişleyen Fırsatlar: Afrika İş Dünyasında Yeni Dönem, Açık Piyasalar: Yarının Afrika'sını Finanse Etmek, Afrika'yı Güçlendirmek: Alt Yapıda Öncü Gelişmeler, Bilgi ve İletişim Teknolojileri idi. Zirvenin son gününde de; Afrika'nın Geleceğine Yatırım, Barış ve Bölgesel İstikrar, Gelecek Nesil için Yönetim konuları müzakere edilmiştir (The White House, President Barack Obama arşivi).

2. Ağustos 2022'de Yayımlanan Strateji Belgesi: Karşılıklı Ortaklık İhtiyacı

2022’de icra edilen ABD-Afrika Liderler Zirvesi öncesinde ortaya konan “ABD’nin Sahra-Altı Afrika Stratejisi”nde kıtanın büyüklüğü ve gücü adeta ABD tarafından yeniden keşfedilmekte ve küresel tüm sorunların Afrika olmaksızın çözülemeyeceği vurgusu yer almaktadır (U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa, 2022).

Bu stratejik belgeye göre Afrika, ABD’nin küresel önceliklerini ilerletmek için kritik ehemmiyete sahiptir. Belgeye göre Afrika’nın şu hususiyetleri öne çıkarılmıştır; Dünyanın en hızlı büyüyen nüfuslarından biri, en büyük serbest ticaret alanına sahip, en çeşitli ekosistemlere ve Birleşmiş Milletler'deki (BM) en büyük bölgesel oy gruplarından biri. Afrika kıtası önümüzdeki süreçte; terörizm, çatışma ve uluslararası suç tehdidiyle yüzleşme ve COVID-19 salgınına son verme çabalarında, ticaret, siber ve yeni teknolojiler gibi önemli konularda dünya kurallarını şekillendirmede, iklim kriziyle mücadele etme, küresel gıda güvensizliğini ele alma, iklim kriziyle mücadele etmede ve küresel demokratik gerilemenin önünü kesme ile açık ve istikrarlı bir uluslararası sistemi güçlendirme alanlarında esaslı bir rol oynayacaktır.

ABD hükümeti tarafından ortaya konan strateji belgesi, 2023 sonrası ABD’nin 5 yıllık izleyeceği rotayı belirlemektedir. Bu izlekte Afrika’ya dair sorunlar öne çıkmaktadır; ABD, ticaret ve ticari bağları güçlendirmek, kalkınma, savunma ve diplomatik yetenekleri bir üst seviyeye taşımak, kentsel merkezlere odaklanmak ve dijital ekosistemlere yönelmek suretiyle tüm imkanlardan faydalanacaktır. İfade edilen hedefleri hayata geçirmek için 4 amaç belirlenmiştir; Şeffaflık ve açık toplumları teşvik etmek, demokrasi ve güvenliği sağlamak, salgından kurtulmak ve ekonomik fırsatları ilerletmek, iklim uyumunu ve adil enerji dönüşümünü desteklemek. Ortak geleceği şekillendirmede Afrika'nın pozisyonunu güçlendirecek konulara vurgu yapma bağlamında ABD yeni bir yaklaşımı benimsemiş görünmektedir. Benimsenen yeni yaklaşımla beraber ABD; süreklilik ve değişim mottosuyla hareket edecek, Afrika ile ortaklık yapısını güçlendirmek için gereken kaynakları temin etmede kararlılık gösterecek, kıtayı dünyanın diğer ülkelerinden ayrı gören politiyı terkedecek, tehdit ve krizlerle başa çıkarak Afrika'nın küresel problemleri çözme kapasitesini güçlendirmeye gayret edecektir (U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa, 2022, 4-6).

1990'lı yıllardan 2022'ye, son otuz yılı kapsayan süreçte ABD; ortak hedefler ve kültürel bağların rehberliğinde Afrika kıtasında barış ve güvenlik, kalkınma, yönetim ile demokrasi, halk sağlığı, yatırım ve ticaret konularına odaklanmıştır. Bu odaklanma neticesinde HIV/AIDS hastalarına yardım, ev ile iş yerlerine elektrik desteği, ebola salgını ve sıtma vakasını önleme, ticarette rekabetin artmasıyla istihdamın artması, sivil özgürlük ile siyasi hakların genişlemesi, güvenlik sorunlarına bütünsel yaklaşım, çatışma çözme yeteneklerine yatırım gibi konularda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Fakat her sahada istenilen başarı yakalanamamıştır; sistemik ırkçılık devam etmekte, demokrasi çabaları yetersiz kalmakta, halen bazı Afrika ülkelerinde sivil toplum baskı altında tutulmakta, şiddet ve terörün farklı biçimleri varlığını sürdürmektedir. ABD, bu tür zorlukların kıta özelinde üstesinden gelmek için diplomasi araçlarını kullanmaya ve revize etmeye devam edecektir. 21. yüzyıl ABD-Afrika ilişkilerinde ABD; Afrikalı ortaklarıyla ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye, farklı yerel sesleri dinlemeye, her iki ortak için de çıkarları gözeterek kritik hedefleri hayata geçirmeye ve katılım çemberini genişletmeye kararlıdır. Bu bağlamda amaç; Amerikan özel sektörü ile iç dinamikleri harekete geçirmek, süreçlere ABD'nin Afrika diasporasını dahil etmek, coğrafi sınırları aşmak, sivil toplumu güçlendirmek, ikili ortaklıkları artırmak ve daha çok Afrika ülkesiyle ilişki kurmaktır (U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa, 2022, 11-13).

Son kertede stratejik belgenin öne çıkardığı hususlar; programlara yeniden odaklanma, yenilenme, yeni girişimler ortaya koyma, ABD'nin inovasyona öncelik vermesi, küresel zorluklarla Afrikalı ortaklarla beraber başa çıkma ve ilişkileri ileri düzeye taşımaktır. Stratejinin merkeze aldığı altı başlık ise şöyledir; Kamu diplomasisi çabalarını yeniden dizayn etmek, kentler düzeyindeki dengelemeyi sağlamak, dijital dönüşümü gerçekleştirmek, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, ABD savunma araçlarına yatırım yapmak ve ticari ilişkileri güçlendirmektir. (U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa, 2022, 13-15).

3. 2022 ABD-Afrika Liderler Zirvesi: Gelecek Vurgusu

49 Afrika ülkesinin katıldığı ABD-Afrika Liderler Zirvesinin ikincisi başkent Washington'da 2022'de 13-15 Aralık tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

ABD başkanı Joseph R. Biden uhdesinde hayata geçen zirvenin ilk gününde Afrika ve Diaspora Genç Liderler ile sivil toplum forumu yapılmış, aynı gün; Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA), Uzayda ABD-Afrika İş birliği, Barış, Güvenlik ve Yönetim, Sürdürülebilir Sağlık İş birliği için Ortaklık, Koruma, İklim Uyumu ve Adil Enerji Geçişi başlıkları masaya yatırılmıştır (U.S. Department of State, Africa Summit, 2022).

ABD-Afrika İş Forumunun düzenlendiği ikinci gün konuları ise; ABD-Afrika Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geleceği, Sürdürülebilir Bir Gelecek İnşa Etmek: Afrika Altyapısını ve Enerji Dönüşümünü Finanse Etmek İçin Ortaklıklar, Büyüyen Tarımsal Ticaret: Gıda Güvenliğini ve Üretim Zincirini Güçlendirmeye Yönelik Ortaklıklar, Gelişen Dijital Bağlanabilirlik: Teknoloji Yoluyla Kapsayıcı Büyüme Sağlayacak Ortaklıklar idi. Zirvenin son gününde de; Gündem 2063'te Ortaklık, İyi yönetim, demokrasi, insan haklarına saygı, adalet ve hukukun üstünlüğünün hakim olduğu bir Afrika, Huzurlu ve güvenli bir Afrika, Kapsayıcı büyüme ve sürdürülebilir kalkınmaya dayalı müreffeh bir Afrika, Küresel Zorluklarla Mücadele İçin Afrika ile Çok Taraflı Ortaklıklar, Gıda Güvenliğini ve Gıda Sistemleri Dayanıklılığını Teşvik Etmek konuları müzakere edilmiştir (U.S. Department of State, Africa Summit, 2022).

2022 Liderler Zirvesi bağlamında ABD'nin Afrika'ya yaklaşımında potansiyel olarak büyük bir değişim gözlenmektedir. Bu başarıyı 5 temel politika yaklaşımı sağlamıştır: i] Devletin tüm kurumlarıyla senkronize halde harekete geçmek ii] Afrika'nın küresel yönetimde temsilini desteklemek iii] Temel Pan-Afrika girişimlerini desteklemek iv] Yardımdan ticaret ile yatırımlara geçiş yapmak v] Ortak öncelikleri ilerletmek için yüksek miktarda taahütte bulunmak (Usman and etc., 2022, 2-12).

Bu zirvenin en mühim sonuçlarından biri, Afrika Birliği'nin 2063 Ajandası'nı destekler mahiyette, ABD ile Afrika'nın ortak çıkarlarını geliştirmek maksadıyla, 2023 ve sonraki 3 yıl içinde kıtaya 55 milyar dolarlık taahhütte bulunulmasıdır. Yatırım alanları olarak da güvenlik, sağlık sistemleri, tarım, altyapı ve insan sermayesine yoğunlaşmıştır. İki yönlü yatırım ve ticaret bazlı ilerleyecek süreçte mutabakat zabitleri, karşılıklı protokoller/anlaşmalar, ABD hükümetinin taahhütleri ve kamu-özel sektör iş birlikleri önemli rol oynamaktadır. Birçok ABD federal bakanlık ve kuruluşunca desteklenen taah-

hütlerden bazı örnekler vermek gerekirse; ekonomik anlamda, uygulayıcı kurumlar olarak Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Finans Kurumu, Amerika Birleşik Devletleri İhracat-İthalat Bankası (EXIM), Amerika Birleşik Devletleri Ticaret ve Kalkınma Ajansı aracılığıyla, Afrika ile dijital dönüşümü gerçekleştirmek, kıtada dijital okuryazarlık ve erişimi genişletmek, dijital imkan sağlayan ortamları güçlendirmek için dijital sektöre 850 milyon dolar yatırım yapılması planlanmıştır (Usman and etc., 2022, 3-4).

Uygulayıcı kurumlar olarak Amerika Birleşik Devletleri Ticaret ve Kalkınma Ajansı (USTDA) ile ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) aracılığıyla yenilenebilir enerji kurulumu sağlamak, enerji dönüşümünü desteklemek, temiz hidroelektrik enerjisi depolama teknolojisi projesi için enerji sektörüne 154 milyon dolar yatırım yapılması öngörülmektedir. Gıda güvenliği ile sağlık sektörüne, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Finans Kurumu (DFC) aracılığıyla kıta için 369 milyon dolarlık yeni yatırım planlanması yapılmıştır. Çeşitli anlaşma ile protokoller kapsamında, Afrika genelinde alıcılar için ABD mal ve hizmetlerinin ihracatını bilhassa altyapı ve ulaşım alanlarında desteklemek, farklı kuruluşların finansal ürünlerine erişimi artırmak ve ikili alışverişi genişletmek için EXIM bankası, USAID aracılığıyla 1.5 milyar dolar civarında ticari yatırım planlanmıştır. Yönetimsel olarak, USAID aracılığıyla, sağlam siyasi geçişlerin desteklenmesi amacıyla bölgesel kurumlar, hükümetler ve sivil toplumla iş birliği, kıtadaki hükümetlerin şeffaflığı, Afrika'daki seçimler ile iyi yönetimi teşvik için 240 milyon dolarlık yatırım öngörülmüştür. ABD Savunma Bakanlığı aracılığıyla, ABD ile Afrika ortaklarını güvenlik sorunlarına yönelik çözümleri koordine etmek, terörle mücadele, bilgi paylaşım ağları, profesyonelleşme, operasyonel destek, savunma malzemeleri ve özellikle güvenlik sektöründe sivil toplumun katılımını kolaylaştırmak üzere güvenlik sektörüne 102 milyon dolar; sosyal bağlamda, insan haklarını ve insan kaynağı gelişimini genişletmek amacıyla, ABD Çalışma, Dışişleri ile Eğitim Bakanlıkları vasıtasıyla, çocuk işçiliğiyle mücadele eylem planı rehberliğinde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) teknik yardım projesini uygulamak, ABD-Afrika üniversite değişimlerini, ortak araştırmaları, akademik yönetim üzerinde iş birliğini ve kamu-özel ortaklıkları kolaylaştırmak, Pan-Afrika öğrenci mezuniyet fuarını desteklemek ve Genç Afrikalı

Liderler İnisiyatifini güçlendirmek için 105 milyon doları aşkın yatırım planlanmaktadır (Usman and etc., 2022, 4-10).

3.1. Kıtada Çin ve Rusya ile Rekabet: ABD'nin Afrika ile İlişkileri

Var olan hegemonik düzenin sürdürülmesinde temel ortaklık, asimetrik güç ve meşru rıza ilişkilerine dikkat çekmektedir. ABD'nin hegemonik düzeninin yönetimi açısından görece önemli ölçüde farklılıklar gösterse de Soğuk Savaş'tan sonra ABD, Rusya ve Çin ile ortak pazarlık çerçevesinde hegemonyasını genişletmeye çalışmıştır. Liberal hegemonik düzen bağlamında ABD'nin Rusya ile ortaklığı başarısız addedilirken Çin ile olan ortaklığı başarılı gibi görünürken son zamanlarda bu ortaklık ciddi bir baskı altındadır (Mastanduna, 2019).

Siyaseten ve iktisaden ilişkilerde konjktürel değişimler olsa da ABD'nin devlet/hükümet nezdinde kurumsal olarak son dönemdeki bakış açısına göre; Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Afrika'yı, kendi dar ticari ve jeopolitik çıkarlarını ilerletmek, mevcut uluslararası düzene ve onun kurallarına meydan okumak, kıtadaki topluluklar ve hükümetlerle Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkileri zayıflatmak, şeffaflığı ve açıklığı zayıflatmak için önemli bir alan olarak görmektedir. Çin'in hayata geçirdiği Bir Kuşak Bir Yol İnisiyatifi'nde Afrika'ya biçilen rol ayrı bir anlam ifade etmektedir. Buna göre Çin ile Afrika arasında mevcut proje ve yatırımların canlandırılması ve yeni iş birliği mekanizmalarının devreye sokulması gündemdedir. Bir yandan Afrika'nın bölgesel entegrasyonu ve Afrika içi ticaretin derinleştirilmesi yoluyla diğer taraftan Afrika ile Çin arasındaki bağlantının ve ticaretin artırılmasıyla karşılıklı fayda hedeflenmektedir. Temelinde uluslararası düzende güvenliği sağlamak ve güç statüsünü geliştirmek olan bu İnisiyatif; entegrasyon, altyapı ve kalkınma projelerini güçlendirebilecek önemli boşlukları doldurma eğiliminde olan Çin ile Afrika arasındaki ilişkileri derinleştirme gayesi gütmektedir (Madeira et al, 2023, 726). Rusya ise; ekonomik ile güvenlik bağlantılarının yanı sıra dezenformasyonu da kullanarak Afrikalıların insan hakları ihlallerine karşı ilkesel muhalefetini zayıflatmaktadır. Rusya, Afrika'yı, özel askeri şirketler ile parastataller [özellikle Afrika'da devlete ait kuruluş] için elverişli bir ortam olarak görmekte, stratejik ve finansal çıkarları için bölgede sık sık

istikrarsızlık oluşturmaya çalışmaktadır (U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa, 2022, 5).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika ile ticaretine bakıldığında öne çıkan ihraç ürünleri; elektrikli makinalar, araçlar, havayolu taşıtları ve diğer malzemeleri, tahıllar ve diğer tarımsal ürünler, kimyasal ürünler ve mineral yakıtlardır. Amerika Birleşik Devletleri'in Afrika'dan ithalatına bakıldığında ise öne çıkan ürünler; değerli taş ve metaller, mineral yakıtlar, araçlar, örme kıyafetler, kakao ve diğer tarımsal ürünlerdir (U.S. - Africa Trade and Investment).

Tablo 1. ABD ile Afrika'nın Ticari İlişkileri, 2012-2022 (Milyon dolar)¹

Yıl	İhracat	İthalat	Denge
2012	32,726.4	66,816.5	-34,090.1
2013	35,279.9	50,059.7	-14,779.8
2014	38,090.3	34,608.6	3,481.7
2015	27,123.4	25,388.2	1,735.2
2017	22,066.3	33,410.1	-11,343.8
2019	26,734.7	30,166.6	-3,431.9
2020	21,980.2	23,731.8	-1,751.6
2021	26,717.5	37,626.1	-10,908.6
2022	30,676.7	41,815.6	-11,138.9

Tablo 1'de ABD ile Afrika'nın son 10 yıllık ticaretine bakıldığında ilk göze çarpan, 2014 ile 2015 hariç, dengede ABD aleyhine her yıl ortaya çıkan açıklıktır. En çok ihracatın olduğu yıl 38 milyar dolar ile 2014 olurken, 2012 yılı 66 milyar dolar ile ithalatın en yüksek oranda olduğu yıl olmuştur. En büyük ticari açık -34 milyar dolar ile 2012'de gerçekleşmiştir.

Çin'in Afrika'ya ihraç ettiği başlıca ürünler genellikle makine, elektronik, tekstil ve konfeksiyon, yüksek teknoloji ürünleri dahil olmak üzere bitmiş

¹ Kaynak: United States Census Bureau, US Trade with Africa; <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html> (Erişim tarihi: 16.06.2023).

ürünler iken, Çin'in Afrika'dan ithalatı ağırlıklı olarak ham petrol, demir cevheri, bakır, kobalt, elmas, pamuk ve diğer doğal kaynaklar ve birincil malları içermektedir (Africa business).

Tablo 2. Çin ile Afrika'nın Ticari İlişkileri, 2012-2022 (Milyar dolar)²

Yıl	İhracat	İthalat	Denge
2012	85	79	6
2013	93	81	12
2014	106	80	26
2015	156	48	108
2016	92	41	51
2017	94	60	34
2018	105	80	25
2019	113	79	34
2020	114	62	52
2021	146	106	40
2022	164.49	117.51	46.98

Tablo 2'ye göre Çin ile Afrika'nın son 10 yıllık ticaretine bakıldığında ilk göze çarpan, dengede Çin'in her yıl ortaya çıkan üstünlüğüdür. En çok ihracatın olduğu yıl 164 milyar dolar ile 2022 olurken, aynı yıl 117 milyar dolar ile ithalatın en yüksek oranda olduğu yıl olmuştur. En yüksek oranda ticari fark Afrika aleyhine 108 milyar dolar ile 2015'te olmuştur.

Rusya'nın Afrika'ya öncelikli ihracatı arasında silah, tahıl, doğal kaynaklar ve nükleer enerji yer almaktadır (Siegle, 2023). Rusya'nın Afrika'dan ithala-

² Kaynak: China - Africa trade; <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> and <https://asia.nikkei.com/Economy/Trade/China-Africa-trade-soars-on-spike-in-commodity-prices#:~:text=Rising%20commodity%20prices%20and%20Beijing's,while%20imports%20reached%20%24117.51%20billion.> (Erişim tarihi: 26.06.2023).

tı meyve, fındık, kakao, mineral ürünler ve sebzelerdir (Constantin-Devonshire-Ellis, 2023).

Tablo 3. Rusya ile Afrika'nın Ticari İlişkileri, 2012-2021 (Bin-Milyon dolar)³

Yıl	İhracat	İthalat	Denge
2012	6,404,299.53	3,096,968.41	3,307,331.12
2013	5,498,313.5	3,536,485.76	1,961,827.74
2014	7,878,585.77	3,470,843.9	4,407,741.87
2015	6,436,900.27	2,976,127.34	3,460,772.93
2016	7,776,364.23	2,919,457.04	4,856,907.19
2017	10,579,649.46	3,355,321.63	7,224,327.83
2018	12,870,220.98	3,712,623.28	9,157,597.7
2019	13.9	2.8	11.1
2020	11.8	2.6	9.2
2021	14.7	3	11.7

Tablo 3'te Rusya ile Afrika'nın son 10 yıllık ticaretine bakıldığında ilk göze çarpan, dengede Rusya'nın her yıl ortaya çıkan üstünlüğüdür. En çok ihracatın olduğu yıl 14 milyar dolar ile 2021 olurken, 2018 yılı 3.7 milyar dolar ile ithalatın en yüksek oranda olduğu yıl olmuştur. En yüksek oranda ticari fark Afrika aleyhine 11.7 milyar dolar ile 2021'de olmuştur.

Afrika ile ticari ilişkilerine bakıldığında ABD'nin 2012 yılı toplam ticaret hacmi 99 milyar doları aşarken 2022'de 72.5 milyar dolarda kalmış, ihracat ve ithalat oranlarında düşüş yaşanmıştır. Çin ile Afrika'nın 2012 yılı toplam ticaret hacmi 164 milyar dolar iken bu oran ciddi bir artış göstererek 2022'de 282 milyar dolara yükselmiştir. 2012'de Rusya ile Afrika'nın toplam ticaret hacmi 9.5 milyar dolar iken 2021'de bu oran 18 milyar dolara yaklaşmıştır.

³ Kaynak: World Bank;

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUSSIA/Year/2020/Summary> and Russia Briefing; <https://www.russia-briefing.com/news/a-2023-russia-african-trade-summary.html/> (Erişim tarihi: 26.06.2023).

Sonuç

Afrika kıtası ile ikili ilişkilerine son 10 yıl göz önünde bulundurularak bakılacak olursa ABD, ihracat ile ithalat dengesinde çoğunlukla hep negatif pozisyonda görünerek açık vermiş, sadece 2014 ile 2015 yıllarında ihracat oranını ithalatı geçebilmiştir. Üstelik 2014'te hummalı çalışmalar eşliğinde gerçekleştirilen, 50 Afrika ülkesinin iştirak ederek ilki hayata geçirilen ABD-Afrika Liderler Zirvesi'ne rağmen arzu edilen sıçrama ol(a)mamıştır. Piyasa vurgusu, gündeme alınan yatırımların karşılıklı artırılması hususu, sağlık ve diğer sektörlerin büyütülmesi hedefleri de sadece konuşulmakla kalarak uygulamaya geçmemiş hatta zirve sonrasında -2022 hariç- ABD'nin Afrika'ya ihracat miktarı 27 milyar doları aşarken 2021'de 27 milyar dolara yaklaşmamıştır. 2014 zirvesi sonrası ABD'nin Afrika'dan ithalatı 25 milyar doları aşarken yıllar içinde miktar inişli-çıkışlı seyir izlemiş fakat 2022'de, son 10 yılın zirvesi gerçekleşmiş ve ithalat 41 milyar doları aşmıştır.

Aynı dönem baz alınarak son 10 yılda, ABD'nin rakiplerinden Çin'in Afrika'ya ihracatı 2012'de 85 milyar dolar iken 2022'de 164 milyar dolara yükselmiş, Afrika'dan ithalat ilk zikredilen yılda 79 milyar dolar iken 2022'de 117 milyar doları aşmış, dahası Çin ticaret dengesinde hep üstünlük sağlayarak ihracatı ithalatını geçmiştir. Rusya'nın 2012'de kıtaya ihracatı 6.5 milyar dolar civarındayken 2021'de 15 milyar dolara yükselmiştir. Afrika'dan ithalatı ise 2012'de 3 milyar doları biraz aşarken ikinci yılda 3 milyar dolarda kalmıştır. Rusya da Çin'in Afrika ile ticaretine benzer şekilde ihracat - ithalat dengesinde hep pozitif görünümde olmuş, ihracat miktarı ithalatın üstünde seyretmiştir.

Bu veriler ışığında bakıldığında ikili ilişkiler ve bilhassa ticaret bağlamında Afrika'nın tartışmasız bir numaralı partneri Çin'dir. Bu üç küresel, güçlü, dev aktörden ABD ikinci sırayı işgal ederken Rusya son sırada yer almaktadır. Var olan bu gerçekliğe rağmen ABD'nin Afrika ile ticaret hacmi son on yılda azalma eğilimindeyken Rusya yükselişine devam etmektedir. Üstelik ABD ticari dengede açık verirken diğer ismi geçen iki ülkenin ihracatı kıtadan ithalattan fazladır.

Afrika kıtası ile kurulan ilişkilerden, sıcak temastan, yapılan anlaşma ve protokollerden, organize edilen zirvelerden, ikili ziyaret ve sektör buluşmalarından

ından, yatırım forumlarından maksat; karşılıklı, ortak çıkarların ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olarak üst seviyeye çıkarılmasıdır. Çin ve Rusya bu bağlamda Afrika kıtasında başarıya ulaşmış görünmesine rağmen ABD umduğunu bulamamıştır. Kıtadaki menfi ABD algısını kırmak üzere 2014'te icra edilen zirve sonrasında da arzu edilen karşılıklı güven tesis edilememiş, ABD kamu ve özel sektör kurumları Afrika'ya gerekli önem ve ilgiyi göster(e)memiştir. Halbuki Afrika; genç nüfusu, tarım alanları, gıda zenginliği, enerji çeşitliliği, yer altı zenginlikleri, insan kaynağı bakımından hayli zengindir. Bunu Çin ve Rusya erken görürken, karşılığını alırken ABD de bölgeye ilgisini artırmak istemektedir. Tam bu noktada ABD stratejik ve kritik bir hamleyle 2022 sonunda ikinci Liderler Zirvesi'ni gerçekleştirmiştir. Zirvede mühim bir makas değişimiyle 'birlikte gelecek' kurgusu vurgulanmış, bir zihniyet dönüşümüyle; salt yardım anlayışından yatırım, karşılıklı ticaret ve insan kaynağını geliştirme aşamasına geçilmiştir. Zirve sonrasında da hızlı bir aksiyon alınarak Afrika'ya üst düzey ziyaretlere başlanmıştır.⁴

Son dönemde; iktisadi, siyasi ve güvenlik faktörleri nedeniyle Afrika kıtası, küresel aktörler olarak ABD, Rusya ve Çin'in güç mücadelesi alanı/arenası haline gelmiştir. Bir yandan hem Çin'in hem de Rusya'nın etkisine karşı koyma çabalarının bir parçası olarak, aynı zamanda kendi ulusal çıkarlarını gözetmek maksadıyla ABD, önümüzdeki yıllarda kıtaya yönelik alakasını daha da artıracak gibi görünmektedir (Adeleke, 2023).

Kaynakça

Adeleke, Adebayo. (2023). "US- Africa: The missing link in the age of great power competition". *The Africa Report*. <https://www.theafricareport.com/286240/us-africa-the-missing-link-in-the-age-of-great-power-competition/>

⁴ ABD Başkan yardımcısı Kamala Harris tarafından Mart 2023'te Afrika turuna çıkılarak Afrika'nın batısında Gana, doğusunda Tanzanya ve güneyinde Zambiya ziyaret edilmiştir: Landry Signe, "VP Kamala Harris' visit to Africa" *Brookings*, 30 March 2023, (Erişim Tarihi: 06.07.2023). Ayrıca güncel bir not olarak; mukayese bağlamında, 2022'nin ilk beş ayı toplam ABD-Afrika ticaret hacmi 31 milyar doları biraz aşarken, 2023'ün aynı döneminde 28.5 milyar dolara yaklaşmıştır: United States Census Bureau, US Trade with Africa; <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html> (Erişim tarihi: 06.07.2023).

- Benoit, Philippe - Oyewole, Bayo. (2022). "Why US-Africa relations – and Africa – matter now more than ever". *The Hill*. Opinion Contributors. <https://thehill.com/opinion/international/3783808-why-us-africa-relations-and-africa-matter-now-more-than-ever/>
- Cohen, Herman J. (2020). *US policy toward Africa: eight decades of realpolitik*. Lynne Rienner Publishers, Inc. USA.
- Duhamel, Constantin - Devonshire-Ellis, Chris. (2023). "A 2023 Russia-African Trade Summary", *Russia Briefing*, <https://www.russia-briefing.com/news/a-2023-russia-african-trade-summary.html/>
- Madeira, J.P. - Ferreira, I.S. - Cardoso, N.F. (2023). "Belt and Road Initiative: Impact and Implications for Africa-China Relations." Paulo Afonso B. Duarte et al (Ed.). *The Palgrave Handbook of Globalization with Chinese Characteristics: The Case of the Belt and Road Initiative*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Magu, Stephen M. (2019). *Great Powers and US Foreign Policy towards Africa*. Palgrave Macmillan. Switzerland.
- Mastanduno, Michael. (2019). "Partner politics: Russia, China, and the challenge of extending US hegemony after the Cold War." *Security Studies*, 28(3), 479-504.
- Siegle, Joseph. (2023). "Decoding Russia's Economic Engagements in Africa", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/decoding-russia-economic-engagements-africa/>
- Signe, Landry. (2023). "VP Kamala Harris' visit to Africa". *Brookings*, <https://www.brookings.edu/articles/vp-kamala-harris-visit-to-africa-delivering-on-us-commitments-or-counteracting-china-and-russia/>
- Stith, Charles R. (2021). "U.S.-Africa Relations: An Opportunity Lost or Found". *Foreign Policy Research Institute*. Africa Program. <https://www.fpri.org/article/2021/11/u-s-africa-relations-an-opportunity-lost-or-found/>

The White House: Executive Office of the President National Security Council (2022). "U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa". Washington, DC.

Usman, Zainab – Ovadia, Juliette – Abayo, Aline. (2022). " The U.S.-Africa Leaders Summit Marks a Seismic Shift in Relations with the Continent". *Carnegie: Endowment for International Peace*. 1-12.

World Integrated Trade Solution. "Russia Trade Summary", *World Bank*. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUSSIA/Year/2020/Summary>

"China – Africa Trade, <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>

"China-Africa trade soars on spike in commodity prices", *Nikkei Asia*, <https://asia.nikkei.com/Economy/Trade/China-Africa-trade-soars-on-spike-in-commodity-prices#:~:text=Rising%20commodity%20prices%20and%20Beijing's,while%20imports%20reached%20%24117.51%20billion.>

"Chinese Goods Gain Popularity in Africa", *Africa Business*, https://www.africa-business.com/features/chinese_goods.html

"Office of the United States Trade Representative: Africa". <https://ustr.gov/countries-regions/africa>

"The White House, President Barack Obama". <https://obamawhitehouse.archives.gov/us-africa-leaders-summit#section-summit-materials>

"U.S. Department of State, Africa Summit". <https://www.state.gov/africasummit/>

"U.S.-SubSaharan Africa Bilateral Trade and Investment", <https://ustr.gov/sites/default/files/2022-12/SubSaharan2021.pdf>

"United States Census Bureau, US Trade with Africa". <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html>